

LA CONSTRUCCIÓ DE L'ISLAM COM A OBJECTE DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES A CATALUNYA

Gloria García-Romeral¹ i Maria del Mar Grieria²

Grup de Recerca ISOR de la Universitat Autònoma de Barcelona

INTRODUCCIÓ

231

Quan es començaren a estudiar els diferents fluxos migratoris procedents de països de majoria islàmica, les variables que es consideraren prioritàries foren la identificació ètnica i la regió d'origen. En canvi, passaren força desapercebudes totes aquelles dimensions relacionades amb la vessant social i cultural d'aquests col·lectius. És a dir, en les primeres aproximacions acadèmiques que estudien la seva presència a Europa són considerats persones algerianes, marroquines, pakistaneses o simplement treballadores immigrants procedents de les excolònies (Allievi, 2005). No serà fins més endavant i paral·lelament a la visibilització de les primeres reivindicacions socials d'aquests col·lectius —en què demanen la satisfacció de necessitats elementals, com contractes laborals, cobertura sanitària o habitatge— que començarà a canviar, també, la perspectiva d'anàlisi. L'augment de l'atenció cap a les necessitats socials de les persones treballadores immigrades, així com l'interès en la seva vida cultural, donarà lloc al «descobriments» del fet que molts d'ells procedeixen de la tradició religiosa islàmica (Maussen, 2005).

D'aquesta manera, a partir de mitjan anys setanta es comencen a desenvolupar els primers treballs acadèmics³ i informes polítics sobre les poblacions musulmanes i la pràctica religiosa islàmica a l'Europa occidental. No és, però, fins a la dècada dels noranta que la dimensió religiosa esdevé un element més visible en les demandes de reconeixement de les poblacions d'origen immi-

1. A/e: gloria.garciaromeral@uab.cat.

2. A/e: mariadelmar.grieria@uab.cat.

3. És el cas, per exemple, dels treballs de Dassetto i Bastenier sobre les comunitats islàmiques a Bèlgica (Dassetto i Bastenier, 1984).

gratori i es converteix, també, en una dimensió d'anàlisi més central. A Espanya i a Catalunya l'evolució ha estat semblant, però amb un desenvolupament posterior en el temps, ja que l'arribada de fluxos migratoris amb aquest perfil és també més recent. Per tant, l'islam com a objecte d'estudi i d'interès acadèmic a casa nostra és un element relativament nou⁴ i que encara no compta amb un bagatge consolidat.

La construcció de l'islam com a objecte de polítiques públiques ha seguit una trajectòria semblant arreu d'Europa. En aquest sentit, si bé les primeres polítiques d'integració obviaren la dimensió religiosa i no la prengueren en consideració de manera deliberada, aquesta tendència ha canviat amb el pas dels anys (Koenig, 2005). És a dir, l'islam ha anat guanyant protagonisme en l'agenda política dels governs europeus i el factor religió ha deixat de ser percebut com a quelcom marginal. En aquesta línia, Laurence (2006) posa de manifest que a la dècada dels setanta i vuitanta la major part de governs van optar per mantenir la religió fora de l'esfera pública i per delegar la gestió dels afers religiosos als països d'origen —fet que facilità, per exemple, que fossin els governs dels països d'origen els que financessin les mesquites o paguessin el salari dels imams. Tanmateix, però, a partir dels anys noranta, amb la creixent visibilització —i la consegüent problematització de l'islam a l'esfera pública— la major part de governs van decidir prendre una actitud molt més activa i incorporar l'islam com a objecte de les polítiques públiques. És a partir d'aquest moment que la interferència dels països d'origen en l'organització de l'islam als països d'acollida és vista amb mals ulls pels governs occidentals i pren embranzida la idea de la necessitat de potenciar la construcció d'un islam d'Europa (o dels països respectius). És a dir, d'un islam arrelat al territori i adaptat al context del país d'arribada.

També a Catalunya, la importància de promoure una política pròpia en matèria religiosa, i especialment en relació amb l'islam, ha anat guanyant força en els darrers anys. La creació de la Secretaria de Relació amb les Confessions Religioses l'any 2000 —avui coneguda com la *Direcció General d'Afers Religiosos*— va ser el primer pas vers la formalització i institucionalització d'una política pública en aquesta àrea. I si bé en un començament les iniciatives en aquest terreny foren modestes i puntuals, al llarg d'aquesta darrera dècada les accions en aquesta àrea han anat prenent prominència i adquirint un major reconeixement. El creixement de la comunitat islàmica catalana arran de les migracions, així com la major visibilització i «problematització» de l'islam a

4. A Catalunya cal destacar els treballs de Teresa Losada i els estudis de Jordi Moreras com a aportacions pioneres al coneixement de l'islam a Catalunya.

l'esfera pública (Moreras, 2009), han tingut un paper crucial en atorgar més centralitat política a la qüestió.

L'objectiu d'aquest capítol és descriure, explicar i analitzar les polítiques públiques vers les comunitats islàmiques de Catalunya desenvolupades pel Govern de la Generalitat de Catalunya, fixant-nos especialment en el període comprès des de l'any 2003 fins a finals del 2010 (el qual correspon a l'etapa del Govern tripartit i del Govern d'entesa). L'article es divideix en tres grans parts: d'una banda, descriu i analitza el procés d'implantació i creixement de l'islam a Catalunya; en segon lloc, examina els factors legals, socials i polítics que ens ajuden a contextualitzar i a comprendre de quina manera l'islam s'incorpora a l'agenda política del Govern català i, finalment, en una tercera part s'expliquen les polítiques públiques principals del Govern català en relació amb l'islam a Catalunya.

L'article es basa en l'anàlisi de la informació extreta del projecte de recerca *La situació religiosa a Catalunya*⁵ elaborat pel Grup de Recerca ISOR i dirigit pel professor Joan Estruch. Així mateix, es complementa amb el treball de camp desenvolupat en el marc de la tesi doctoral *L'acomodació de la pràctica islàmica. Un estudi a través de la pràctica funerària a Catalunya* (García-Romeral, 2011) en el qual s'han analitzat vint centres islàmics arreu del territori català, així com amb el treball de camp realitzat en el marc de la tesi doctoral *De la religió a les religions: Polítiques públiques i minories religioses a Catalunya* (Griera, 2009), que comportà una anàlisi documental, una anàlisi dels debats parlamentaris i trenta entrevistes amb autoritats polítiques, tècnics de l'Administració pública i líders religiosos.

L'ISLAM DE CATALUNYA: DESENVOLUPAMENT COMUNITARI I FACTORS DE LA SEVA VISIBILITZACIÓ

Catalunya ha estat tradicionalment terra de destinació de diferents moviments migratoris, però a partir de la dècada dels vuitanta la immigració estatal es veu substituïda pel creixement de la immigració exterior (Solé, 2000). L'arribada de diferents fluxos migratoris internacionals ha tingut una notable influència en la configuració del mapa religiós de Catalunya. Aquest impacte de les migracions es reflecteix en diferents nivells. D'una banda, quantitativament, l'augment del nombre de persones de diferents orígens geogràfics ha

5. El projecte es va iniciar l'any 2001 i consisteix en la realització d'una base de dades sobre les minories religioses a Catalunya. La recerca fou publicada l'any 2004 amb el títol *Les altres religions: Minories religioses a Catalunya* i cada tres anys se n'ha presentat l'actualització públicament.

portat a un augment de la diversitat religiosa, que ha fet créixer el nombre de tradicions religioses presents a casa nostra. Però de l'altra, qualitativament, s'ha produït també un increment de la diversitat interna existent dins d'aquelles tradicions que ja estaven presents a Catalunya (Griera i García-Romeral, 2009).

Parlar del nombre de persones de tradició islàmica necessàriament ens remet al terreny de les estimacions, i fins i tot especulacions, sobre el nombre de creients. A diferència d'altres països, ni a Catalunya ni a l'Estat espanyol existeixen dades ni registres sobre l'adscripció religiosa. Sovint, per a suplir aquesta mancança, en estimar el nombre de persones musulmanes s'extrapolen les dades de població estrangera procedent de països de majoria islàmica. Però l'equiparació de l'origen geogràfic amb la pertinença a una fe determinada implica un reduccionisme semblant al que cometríem en considerar tots els catalans com a catòlics. Que una determinada fe sigui la majoritària no vol dir, per tant, que totes les persones d'una mateixa regió geogràfica la comparteixin. A més a més, en el nostre context l'estimació del nombre de persones musulmanes a partir de les dades de població procedents de països de majoria islàmica deixa fora els diferents col·lectius islàmics amb nacionalitat espanyola.⁶ Tenint en compte les limitacions que hem assenyalat, hi ha autors que consideren que la població musulmana de Catalunya oscil·la entre les 275.000 i les 350.000 persones, fet que representa, aproximadament, entre un 3,8 % i un 4,9 % de la població catalana (Moreras, 2007). En funció de la regió d'origen, entre els col·lectius islàmics trobem població del nord de l'Àfrica, l'Orient Mitjà i alguns països asiàtics i de l'Àfrica negra (Planet, 2008).

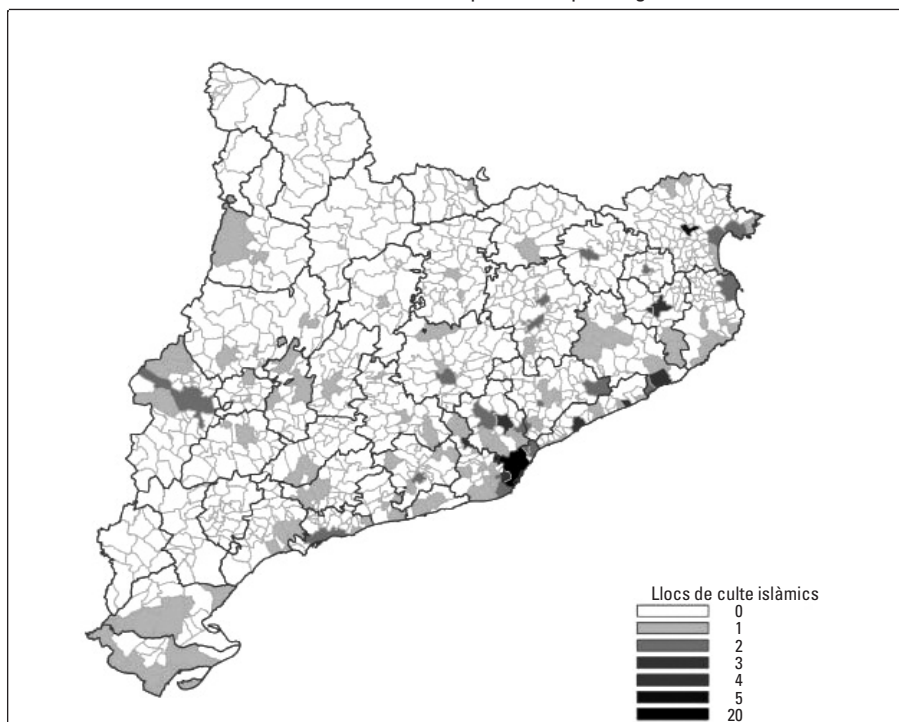
El fet de prendre la creació de llocs de culte islàmics com a indicador per a l'anàlisi de l'assentament i l'organització comunitària de la població musulmana ens permet veure la seva interrelació amb els fluxos migratoris. Des d'una primera presència testimonial a finals de la dècada dels setanta, el creixement es va anar accelerant fins a superar deu llocs de culte oberts a l'any durant la dècada dels noranta. Actualment, i segons les dades de la base⁷ Centres religiosos de Catalunya del Grup de Recerca ISOR (maig de 2010), a Catalu-

6. Ens referim a les persones nacionalitzades, molt nombroses en col·lectius amb una presència més antiga en el territori, però també a totes aquelles que han adoptat la fe islàmica com a opció personal (els nous musulmans o conversos a l'islam) i a les que han estat socialitzades com a musulmanes per tradició familiar (tant els fills amb pares d'origen estranger com els fills dels conversos).

7. La base de dades Centres Religiosos de Catalunya és un dels resultats del projecte *La situació religiosa a Catalunya*, dirigit pel doctor Joan Estruch i finançat per la Direcció General d'Afers Religiosos de Catalunya des de l'any 2001.

nya hi ha cent noranta-cinc llocs de culte islàmics, i un total de dues-centes vint entitats islàmiques, fet que suposa un 17 % del total de llocs de culte de les diferents tradicions religioses minoritàries.⁸

FIGURA 1. Distribució de llocs de culte islàmics per municipi (maig 2010)

Font: Base de dades Centres religiosos de Catalunya, del Grup de Recerca ISOR, i elaboració pròpia.

En l'anàlisi d'aquest mapa de llocs de culte islàmics de Catalunya podem assenyalar diferents eixos que en caracteritzen la configuració. En primer lloc, destaquem com el creixement comunitari ha portat a una expansió arreu del territori català. Els primers espais dedicats a la pràctica islàmica es trobaven concentrats a la ciutat de Barcelona i a la seva àrea metropolitana, però ja a principis de la dècada dels vuitanta es va iniciar l'obertura de llocs de culte en altres comarques com el Maresme. Posteriorment, la dispersió es va anar consolidant amb l'obertura de centres islàmics a comarques com Osona i el Gironès, entre d'altres. Actualment, l'expansió pel territori català és molt

8. Es consideren minoria religiosa totes aquelles tradicions religioses que no poden ser incloses dins de la majoritària en el nostre context més concret. Per tant, l'Església catòlica i tots els llocs de culte adscrits a aquesta no formen part de l'objecte d'estudi del projecte *La situació religiosa a Catalunya*.

notable. En segon lloc, volem assenyalar el fet que la regió d'origen dels membres actua com a factor de diferenciació i organització comunitària, la qual cosa tendeix a reflectir-se en la creació de llocs de culte independents i diferenciats per a cadascun d'aquests col·lectius (Gómez *et al.*, 2005). A Catalunya, tant numèricament (suposa un 20 % del total de la població estrangera el 2010) com per l'antiguitat de la seva presència (més de quatre dècades), destaca el col·lectiu d'origen marroquí, seguit, a gran distància i amb una presència més recent, pel col·lectiu procedent del Pakistan (un 3 % del total de la població estrangera el 2010), així com els de diverses zones de l'Àfrica subsahariana (Gàmbia i el Senegal, principalment).

En la taula 1 es pot observar, en funció de l'origen majoritari dels assistents al lloc de culte, el percentatge que representen les diferents regions d'origen sobre el conjunt d'entitats islàmiques.

TAULA 1. Entitats islàmiques de Catalunya i lloc d'origen majoritari dels seus membres (maig 2010)

<i>Lloc d'origen majoritari dels seus membres</i>	<i>Percentatge del total d'entitats islàmiques</i>
Marroc	74
Gàmbia-Senegal	6
Catalunya-Espanya	4
Pakistan	4
Ghana	1
Mauritània	1
Nigèria	1
Diverses nacionalitats	10

Font: Base de dades Centres religiosos de Catalunya, del Grup de Recerca ISOR, i elaboració pròpia.

En tercer lloc, cal destacar que, tot i que la gran majoria de comunitats islàmiques que hi ha a Catalunya pertanyen a l'islam sunnita (branca majoritària dins l'islam) existeix una àmplia diversitat interna en l'àmbit doctrinal. Així, a part de nombroses escoles sufís (mística islàmica), podem constatar la presència de diferents moviments islàmics a Catalunya, com el *tabligh* o el salafisme, i organitzacions islàmiques, com Minjah ul Quran o Dawat e Islami. En quart lloc, a part de l'expansió i el creixement numèric, s'ha produït un canvi qualitatiu important en la configuració de les comunitats islàmiques al nostre país. En aquest sentit, i gràcies a les reagrupacions familiars, ha augmentat considerablement el nombre de dones i famílies amb fills en la composició dels col·lectius, fet que ha suposat un impuls a la creació d'espais co-

munitaris i també un canvi en les funcions desenvolupades per aquests. Així, passen de ser espais fonamentalment de pregària a desenvolupar també funcions importants en la socialització cultural i religiosa dels fills. Per acabar, hem d'assenyalar que no existeix un únic òrgan de representació comunitària dels musulmans a Catalunya. L'any 2000 es va crear el Consell Islàmic Cultural de Catalunya (CICC), una entitat amb vocació de representació que inicialment s'articulava a través dels imams de diferents comunitats i que actualment està constituït com a federació d'entitats islàmiques. El CICC junt amb altres federacions d'àmbit estatal com la UCIDE, la FEERI i la FEME (aquestes dues últimes amb una presència molt més limitada a Catalunya), són actualment les organitzacions principals⁹ que es disputen la representació de les comunitats islàmiques de Catalunya davant de les diferents administracions públiques.

L'ISLAM A L'AGENDA POLÍTICA: EL CONTEXT SOCIAL, LEGAL I POLÍTIC

En pocs anys l'islam ha guanyat visibilitat a l'esfera pública catalana i han pres embranzida les iniciatives polítiques, les proclames públiques i les discussions entorn de la presència creixent de població musulmana a casa nostra. D'aquesta manera, és fàcil constatar que la «gestió de l'islam» ha entrat a formar part de l'agenda política catalana i que les qüestions relatives a aquesta confessió són susceptibles d'atraure una notable atenció mediàtica i de promoure debats encesos tant en el si de les institucions polítiques com en els mitjans de comunicació.

Ara bé, en analitzar les polítiques públiques vers l'islam a Catalunya és important tenir en compte que la «problematització» de la qüestió a l'esfera pública no és exclusivament conseqüència d'una major presència de població musulmana a Catalunya. En aquest sentit, és rellevant tenir en compte que el context internacional i l'atenció creixent sobre l'islam, el món islàmic i la posició de la població musulmana a l'Europa occidental tenen un rol clau a l'hora de potenciar la incorporació de l'islam a l'agenda política. Esdeveniments com la Revolució Iraniana, l'afer Rushdie o l'augment de la població estrangera originària de països de majoria islàmica a Europa, s'han traduït en un augment de les publicacions acadèmiques que tracten aquests temes i en una major reper-

9. Hi ha també una escissió del CICC que va constituir una nova entitat, la UCCIC: Unió de Centres Culturals Islàmics de Catalunya.

cussió en els mitjans de comunicació. Amb freqüència guiades per estereotips i prejudicis, es duen a terme diferents aproximacions en què l'islam es considera com una amenaça per a les societats occidentals (Shadid i Koningsveld, 2002). Els atemptats de l'11-S i l'11-M han alimentat aquest tipus d'aproximacions, i han repercutit, no només en la visibilitat de les comunitats islàmiques, sinó que, com diu Arigita (2006, p. 563): «[...] the attacks have also made clear what is felt as a necessity by political and social actors to interact with and get to know Muslim communities in Spain». En certa manera, tal com assenyala Moreras, estem davant d'una visibilitat més «sobrevinguda» (generada per una atenció de la societat catalana) que «volguda» (resultat d'una acció intencional del col·lectiu per fer-se notar socialment) (Moreras, 2009, p. 54).

Tanmateix, però, si bé és obvi que tant el creixement de la població musulmana a Catalunya com el context internacional han tingut i segueixen tenint un paper crucial en definir l'agenda política de la Generalitat de Catalunya entorn de l'islam, també és cert que per comprendre les actuacions polítiques del Govern català en aquesta matèria convé tenir en compte, també, altres variables. En aquest sentit, a l'hora d'analitzar les característiques de l'acció política en relació amb l'islam a Catalunya és necessari prendre en consideració que aquesta es produeix en un context social, polític i cultural que té una influència clau a l'hora de marcar els temes principals de l'agenda, la idiosincràsia de l'actuació política en aquest àmbit i el tipus de respostes polítiques que es generen. Són quatre els elements de context que, d'una manera més clara, tenen un rol rellevant a l'hora d'influenciar el disseny de les polítiques públiques en relació amb l'islam a Catalunya: en primer lloc, i com ja hem esmentat, la pressió mediàtica i política sobre el tema; en segon lloc, el marc estatal de regulació de la diversitat religiosa; en tercer lloc, la voluntat d'autogovern de la Generalitat de Catalunya, i, finalment, les transformacions en el mapa religiós català.

En primer lloc, la major visibilització de l'islam i la consegüent pressió mediàtica sobre el tema tenen un protagonisme notable en definir l'agenda política i el disseny del tipus de resposta pública a aquesta qüestió. És la pressió mediàtica la que, moltes vegades, ha obligat el Govern català a prendre mesures concretes o la que ha impulsat debats parlamentaris que, posteriorment, s'han traduït en accions polítiques específiques. A casa nostra l'any 2001 es considera un punt d'inflexió¹⁰ en la visibilització de les comunitats islàmiques perquè es produeix el primer conflicte per l'oposició veïnal a l'obertura d'una mesquita a Catalunya que va tenir un ampli ressò en els mitjans de co-

10. Malgrat que havien existit dos casos precedents, un conflicte a Vic el 1998 i un altre a Banyoles el 1999, tot dos amb mobilització i recollida de firmes per part dels veïns.

municació i conseqüències polítiques. Si fins aquest moment la presència de les comunitats islàmiques havia passat pràcticament desapercibuda, amb una expansió que havia estat invisible per la societat on s'ubicaven, a partir de l'any 2000 l'atenció des de diversos àmbits, tot i que es focalitza en uns casos concrets, serà una constant sobre el col·lectiu. No ens entretindrem a analitzar els esdeveniments que van desembocar en el conflicte de Premià de Mar, en què els veïns van presentar més de 5.500 firmes en contra de la construcció de la mesquita en un solar que era propietat de la comunitat islàmica local, ja que han estat àmpliament tractats en diversos treballs (Observatorio Europeo contra el Racismo y la Xenofobia, 2002; Zapata-Barrero i Witte, 2007). És important tenir en compte, però, que el de Premià és el primer d'un conjunt de moviments veïnals que, amb arguments molt semblants, s'han anat reproduint posteriorment en diversos llocs¹¹ del territori català en oposició a l'obertura de mesquites¹² i que han obligat les autoritats polítiques a abordar aquest tema. Aquesta, però, no ha estat l'única qüestió que ha portat a una major visibilitat pública del col·lectiu en l'àmbit català. Així, altres debats, com el de l'ús de l'hijab a les escoles públiques¹³ o la prohibició del vel integral en diversos municipis catalans¹⁴ ha portat a una constant presència de l'islam i les comunitats islàmiques en els mitjans de comunicació, fet que ha propiciat la seva incorporació al discurs polític.¹⁵

En segon lloc, cal recalcar la importància del marc estatal de regulació de la diversitat religiosa en dibuixar les línies mestres de la gestió de la diversitat de Catalunya i en marcar les possibilitats i les limitacions del Govern català en aquest àmbit. En aquest sentit, l'acció de la Generalitat de Catalunya en matèria religiosa s'inscriu dins del context legal establert pel Govern espanyol i està àmpliament condicionada a les regles de joc imposades per aquest marc de reconeixement. Principalment, hem de tenir en compte la importància de

11. El nombre de ciutats catalanes en què hi ha hagut conflictes varia des de les divuit que estimaven Zapata-Barrero i Witte (2007) fins a les trenta, segons dades més recents d'Astor (2009).

12. Per a una anàlisi dels conflictes per l'obertura de mesquites a Catalunya recomanem el treball de Moreras (2009) i d'Astor (2009).

13. L'any 2007 es va produir un conflicte a Girona quan un centre, seguint la seva normativa per la qual es prohibeix anar a classe amb el cap cobert, expulsà una noia de vuit anys perquè portava el hijab. La Generalitat hi va intervenir obligant el centre a readmetre-la tres setmanes després.

14. Municipis com Lleida, el Vendrell, Tarragona, Cunit, Manresa, Figueres, Cervera, i l'Hospitalet de Llobregat han aprovat mocions per les quals es prohibeix l'ús del vel integral en els espais municipals. Barcelona i Reus han aplicat la mateixa prohibició mitjançant un decret. El tema ha estat debatut però refusat en altres municipis com Girona, Vic, Terrassa, Tàrraga i Tarrés (aquest últim municipi de Lleida sense presència de població estrangera).

15. Hem de destacar també l'aparició de Plataforma per Catalunya, que, a imitació d'altres partits d'extrema dreta europeus, basa bona part del seu discurs polític en un posicionament clarament anti-islàmic. Per a una anàlisi de l'emergència de PxC es pot consultar el treball d'Hernández-Carr (2008).

la Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa, que institucionalitza la llibertat religiosa, de culte i de consciència a l'Estat espanyol, al mateix temps que explicita que les competències en matèria religiosa radiquen en el Govern espanyol. Així mateix, és també aquesta Llei la que assenyalava la possibilitat que s'estableixin acords específics amb les confessions religioses per a aprofundir en la garantia dels seus drets. L'any 1992 aquesta possibilitat es fa efectiva i el Govern espanyol firma els anomenats *Acords de cooperació*, amb caràcter de llei orgànica, amb els representants de les comunitats jueves, islàmiques i protestants d'Espanya. Són aquests Acords els que d'una manera més específica institucionalitzen els drets d'aquestes comunitats religioses, i concreten el marc normatiu que d'una manera més directa marca, actualment, els límits i les potencialitats de la gestió de la diversitat religiosa a escala espanyola i, també, catalana. Cal assenyalar dues qüestions en relació amb aquests Acords: d'una banda, com a requisit per a poder negociar i firmar els Acords, el Govern espanyol va obligar les comunitats religioses a agrupar-se entorn d'una única federació,¹⁶ la CIE, que exercís el rol de representant legal de les persones musulmanes espanyoles. Una federació que esdevindrà la interlocutora única i que, paral·lelament, és definida com a ens jurídic reconegut per l'Estat; així, només a partir d'una altra llei orgànica es podran modificar els interlocutors oficials. Aquest fet, d'una banda, ha impossibilitat l'emergència de nous lideratges «oficials» a escala espanyola (Arigita, 2006) i, de l'altra, va crear i segueix creant nombrosos malestars en el si de les comunitats islàmiques entre aquelles entitats i/o corrents doctrinals menys representats dins les federacions. En aquest sentit, per exemple, en el moment de la signatura de l'Acord de cooperació, la població d'origen marroquí (majoritària avui entre l'islam a Catalunya però gairebé inexistent l'any 1992) estava infrarepresentada dins de la CIE, la qual cosa ha obligat el Govern català a buscar vies alternatives d'interlocució amb les noves comunitats islàmiques que han nascut a redós del creixement de la immigració. D'altra banda, és important tenir en compte que és a través dels Acords que la comunitat islàmica assoleix nombrosos nous drets com el reconeixement jurídic dels seus llocs de culte, la possibilitat de fer classes de religió islàmica a les escoles,¹⁷ el dret a l'assistència religiosa en institucions públiques com els hospitals i les presons, o el dret a

16. En el moment previ a la firma dels Acords de cooperació, a Espanya les comunitats islàmiques es trobaven organitzades al voltant de dues federacions diferents: la FEERI i la UCIDE. El procés de negociació de l'Acord es va fer de manera paral·lela amb totes dues fins que en un moment determinat l'Estat insta que s'agrupin en una única entitat com a requisit per la firma. És així com neix la CIE (Comissió Islàmica d'Espanya), una superfederació d'entitats composta per la FEERI i la UCIDE.

17. En el cas que hi hagi més de deu alumnes que ho sol·licitin.

fer els rituals funeraris segons la seva tradició religiosa, entre altres qüestions. Ara bé, poc temps després de ser ratificats ja es posà sobre la taula que tot i que els Acords de 1992 es poden considerar formalment parlant uns dels més avançats d'Europa (Morera, 2002), la major part dels articles firmats eren paper mullat.¹⁸ I és que la signatura dels Acords no va anar acompanyada d'una partida de finançament ni d'un pla d'execució ni d'una voluntat ferma de portar-los a la pràctica. En certa manera, els Acords compliren una funció simbòlica de reconeixement a la comunitat islàmica i jueva —en la commemoració del cinquè centenari l'any 1992—, però la majoria de drets que establiren no es feren efectius fins al cap de molts anys i bona part d'ells encara avui dia no estan garantits.

Aquest marc normatiu té una incidència clau en el disseny de l'acció política catalana, ja que mentre formalment disposa les competències en matèria religiosa en mans del Govern espanyol, estableix un catàleg de drets relacionats amb temes com l'ensenyament, la sanitat o l'àmbit penitenciari que afecten competències que té assignades el Govern català. Alhora, el fet que no es concreti el mode d'aplicació d'aquests drets ni s'atorgui finançament per al seu compliment, situa el Govern català en una situació encara més complexa. Així mateix, que a escala estatal es designi com a interlocutora oficial una federació que no representa la majoria de persones musulmanes —d'origen marroquí o paquistanès— que viuen avui a Catalunya, aboca el Govern català a la necessitat de trobar i instaurar nous mecanismes d'interlocució amb la creixent comunitat islàmica de Catalunya.

En tercer lloc, la voluntat d'autogovern de Catalunya i la determinació de la Generalitat d'abordar tots els temes que es consideren importants pel país és un element fonamental per a comprendre per què el Govern de la Generalitat emprèn una acció decidida i continuada en matèria religiosa. La importància d'aquest factor resulta encara més evident quan tenim en compte que el català és l'únic govern autonòmic que ha institucionalitzat una Direcció General d'Afers Religiosos i que, de manera reiterada, ha reclamat al Govern espanyol competències en matèria de diversitat religiosa. En certa manera, la mateixa voluntat que el Govern català mostra en definir, dissenyar i desenvolupar un model propi de gestió de la immigració —tal com ha estat analitzat per Zapata-Barrero, Ninke de (2007)— la podem detectar en relació amb l'àmbit de la diversitat religiosa. Una mostra d'això és que malgrat no tenir

18. L'ensenyament de l'assignatura de religió islàmica a les escoles espanyoles és pràcticament inexistent. A Catalunya, per exemple, malgrat haver-hi demanda per part de les famílies, no s'imparteix religió islàmica en cap centre educatiu públic.

competències directes atribuïdes, el Govern de CiU creà la Secretaria de Relació amb les Confessions Religioses l'any 2000 —avui Direcció General d'Afers Religiosos— que esdevé el primer òrgan autonòmic dedicat exclusivament a qüestions religioses. Poc temps després, el Parlament de Catalunya, a iniciativa d'ERC, aprova la Moció subsegüent a la interpel·lació al Consell Executiu sobre la política relativa a les confessions religioses (DSPCP 059, 28/06/2001)¹⁹ que insta el Govern de la Generalitat a desenvolupar una política pròpia i activa en matèria de diversitat religiosa. Els temes clau que es posen sobre la taula són dos: la necessitat de crear unes noves regles de joc en un context religiós cada vegada més plural i la importància de posar en marxa mesures per a «catalanitzar el comportament de les diferents confessions i desvincular la religió de la procedència ètnica i cultural» (DSPCP 059, 28/06/2001). I si bé inicialment la Secretaria d'Afers Religiosos es va crear per a respondre les demandes dels grups protestants catalans —que durant anys van exercir una tasca de *lobby* constant per tal que les seves demandes i reivindicacions fossin escoltades— al cap de ben poc temps les qüestions relatives a les comunitats islàmiques van prendre un protagonisme notable.

En quart lloc és important posar de manifest que les transformacions del mapa religiós català en el seu conjunt també han tingut un rol clau en impulsar i en traçar les característiques principals de l'acció política envers l'islam. En aquest sentit, és important posar en relleu que, com ja hem mencionat, el creixement del nombre de llocs de culte islàmics es produeix, paral·lelament i simultàniament, a l'increment de llocs de culte protestants, budistes, sikhs o hindús, entre altres tradicions religioses. És a dir, que l'augment de la immigració no només provoca un creixement de l'islam sinó una reconfiguració completa del mapa de la diversitat religiosa a Catalunya. I si bé el pes de l'islam és especialment visible a l'esfera pública per l'atenció mediàtica i política que rep, hi ha altres confessions, com el protestantisme, que tenen una presència molt més consolidada i un índex de creixement més alt que l'islam (ISOR, 2009). Per tant, també la presència major d'aquestes altres confessions posa sobre la taula la necessitat de dedicar esforços a la gestió de la diversitat religiosa i genera nombrosos nous reptes a les administracions polítiques. En aquest sentit, l'acció política de la Generalitat de Catalunya no ha hagut de donar resposta, només, al creixement de l'islam, sinó també a la transformació global del mapa religiós català, i és en aquest context on s'han d'emmarcar les polítiques públiques envers les comunitats islàmiques a Catalunya.

19. L'únic partit que hi vota en contra és el Partit Popular de Catalunya.

POLÍTIQUES PÚBLIQUES, DIVERSITAT RELIGIOSA I ISLAM A CATALUNYA

En analitzar les polítiques públiques desenvolupades pel Govern català en aquesta matèria podem diferenciar tres grans àmbits on s'emmarquen les diferents actuacions: l'àmbit del discurs i el reconeixement simbòlic, l'àmbit regulatiu i l'àmbit executiu. Principalment, ens fixarem en les actuacions dutes a terme per la Direcció General d'Afers Religiosos (DGAR), la qual té l'origen en la creació de la Secretaria de Relació amb les Confessions Religioses el 29 de maig de l'any 2000, a partir del Decret 184/2000, i que esdevé el punt d'arrencada de la política en matèria de diversitat religiosa a Catalunya.

1) Àmbit de discurs i reconeixement simbòlic. En primer lloc és important assenyalar que les polítiques públiques envers l'islam de la Generalitat s'enquadren dins d'un nou marc de significat de respecte a la pluralitat de creences. En aquest sentit, des del nomenament de Montserrat Coll com a directora general d'Afers Religiosos l'any 2003, la Direcció General d'Afers Religiosos posa especial èmfasi a construir i transmetre un discurs basat en la idea d'una laïcitat no exclouent i respectuosa amb totes les confessions. És una aproximació que intenta trobar un punt intermedi entre la laïcitat francesa i el multiculturalisme britànic, posant èmfasi en la necessitat simultània de respectar el caràcter laic de l'àmbit públic i el reconeixement dels drets de les comunitats religioses. La voluntat de la DGAR és construir un nou marc de significat que vagi més enllà de les posicions clàssiques de l'anticlericalisme i el confessionalisme i pugui esdevenir el marc de sentit des del qual construir l'aproximació política a les minories religioses a Catalunya. És important assenyalar que en tot moment s'intenta desenvolupar un discurs comú envers totes les tradicions religioses i, com hem dit, hi ha una voluntat manifesta d'evitar, tant com sigui possible, que s'abordi la qüestió de l'islam desvinculada del context general de pluralisme religiós. Es considera que aquesta és la manera més encertada d'evitar la criminalització de l'islam i, alhora, de consensuar una acció política coherent i homogènia envers totes les confessions.²⁰ De mica en mica, el discurs entorn de la laïcitat i el pluralisme religiós va madurant i es va introduint en l'esfera pública i l'any 2010 Carod Rovira publica el document titulat *Un model català de laïcitat*, el qual, en certa manera, concreta i formalitza aquest marc de significat.

20. Al mateix temps que, de vegades, les pressions mediàtiques i polítiques faran que esdevingui pràcticament impossible abordar els temes relatius a l'islam sota l'etiqueta del «pluralisme religiós».

Hi ha diferents accions que reforcen aquest discurs mostrant, de manera simbòlica, l'existència d'un reconeixement a escala institucional envers les diferents tradicions religioses. Dins d'aquestes accions podem destacar tant la presència institucional en actes i festivitats organitzats per les entitats religioses com el gest simbòlic de l'enviament de felicitacions amb motiu de les celebracions més destacades de les diferents tradicions religioses. En el cas de la presència institucional en actes organitzats per les entitats religioses, aquesta ha estat una constant durant els darrers anys de govern i no s'ha limitat a aquelles entitats religioses amb acord de cooperació amb l'Estat (comunitats jueves, islàmiques i protestants), sinó que s'ha fet extensible a altres tradicions religioses (com el budisme, el bahaisme, el mormonisme, l'Església ortodoxa i els Testimonis de Jehovà, entre d'altres) i a diferents opcions de pensament (com per exemple la Lliga per la Laïcitat, el Moviment Laic i Progressista i l'associació Ateus de Catalunya). En el cas concret de l'islam, entre el 2004 i el 2006 la Direcció General d'Afers Religiosos va tenir presència en cinc actes organitzats per les comunitats islàmiques de diferents municipis, un nombre que va augmentar fins a disset durant la legislatura 2007-2010. Una de les presències més destacades va ser la del president Montilla el 2009, que va assistir a l'acte inaugural de la Jornada de Portes Obertes de les Mesquites de Catalunya, que anualment organitza el CICC, i fou la primera vegada que un president de la Generalitat visitava oficialment una mesquita de Catalunya.²¹ Respecte a les felicitacions amb motiu de les principals festivitats religioses, en el cas de l'islam la Generalitat les envia, com una mostra d'atenció cap a aquestes, per les dues festivitats islàmiques més importants: la festa de final del Ramadà i la Festa del Sacrifici (Eid al-Adha).

2) Àmbit regulatiu. En segon lloc, hem de destacar que, des dels inicis, la DGAR va mostrar el seu interès a augmentar les competències vers la gestió del fet religiós a Catalunya. Inicialment, aquestes aspiracions no van obtenir una resposta positiva des de Madrid, sinó que el Govern espanyol s'hi va oposar amb determinació (Griera, 2009). Tanmateix, però, en la negociació de l'Estatut es reclamà altra vegada aquesta qüestió i, finalment, l'aprovació de l'Estatut de Catalunya de 2006 inclou l'article 161, on es fa constar com a competència de la Generalitat la regulació i l'establiment de relacions de cooperació amb entitats religioses que desenvolupin les seves activitats a Catalunya. En el mateix article de l'Estatut s'especifica que aquest dret comporta la participació de la Generalitat en la gestió del Registre d'Entitats Religioses

21. L'acte es va celebrar a la mesquita Camí de la Pau de Barcelona, composta majoritàriament per persones d'origen pakistanès.

estatal (RER) del Ministeri de Justícia, així com el desenvolupament i l'execució, dins de les competències de la Generalitat, dels acords i convenis signats a escala estatal amb les diferents entitats religioses. També es contempla, dins de l'àmbit competencial de la Generalitat, la possibilitat d'establir acords i convenis de cooperació amb les comunitats religioses inscrites en aquest registre.

Entre les actuacions desenvolupades des de la Direcció General d'Afers Religiosos (DGAR) podem destacar dues línies de treball diferents que posen en relleu aquesta aspiració d'aconseguir unes majors competències envers la gestió del fet religiós a Catalunya: en primer lloc, la consolidació d'una interlocució estable amb els representants i òrgans federatius de les diferents tradicions religioses; i, en segon lloc, la creació d'un marc normatiu propi que faciliti la regulació dels diferents aspectes relacionats amb la gestió de la diversitat religiosa. Com a principals actuacions d'aquesta segona línia de treball podem destacar la regulació dels serveis d'assistència religiosa en centres penitenciaris i l'aprovació de la Llei de centres de culte.

La primera línia d'actuació ens mostra com l'Estatut recull i reconeix l'activitat que ja s'havia anat desenvolupant des de la Generalitat (a través de la DGAR) quant a la formalització de les relacions i cooperació amb les comunitats religioses presents a Catalunya. Més enllà del conveni signat anteriorment amb el Consell Evangèlic, a partir del 2002 la Generalitat estableix convenis de col·laboració amb diferents entitats religioses i organismes federatius²² religiosos amb presència a Catalunya. En aquest període, un dels primers convenis que es van signar va ser el conveni marc de col·laboració entre l'anomenada, en aquell moment, Secretaria de Relacions amb les Confessions Religioses i el Consell Islàmic i Cultural de Catalunya (CICC). El conveni amb el CICC es justifica a través de l'objectiu general de fomentar el diàleg i el coneixement mutu entre l'islam i la societat catalana. A partir del 2003 el conveni es dota d'una partida econòmica per a donar suport, entre altres actuacions, a la realització de cursos de formació en llengua catalana per a imams i líders religiosos, així com pel mateix manteniment de l'activitat de l'entitat. La relació de cooperació establerta entre el Consell Islàmic i l'Administració catalana han permès la consolidació d'aquesta entitat com

22. El 2002 la Generalitat signava també un conveni de col·laboració amb la Comunitat Israelita de Barcelona, que se sumava al ja existent amb el Consell Evangèlic de Catalunya. Posteriorment, ha establert convenis amb altres tradicions i entitats, com les esglésies de Filadèlfia, les esglésies ortodoxes, la Coordinadora d'Entitats Budistes, les comunitats bahaistes de Catalunya així com amb la Conferència Episcopal Tarraconense i amb la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia en representació de la Lliga per la Laïcitat.

l'òrgan federatiu i com l'interlocutor privilegiat de la Generalitat amb les comunitats islàmiques de Catalunya.

Al mateix temps, abans de l'aprovació de l'Estatut, ja s'havien fet des de la DGAR algunes actuacions en la línia de desplegar els Acords de cooperació que l'Estat havia signat amb les confessions minoritàries el 1992. En aquest sentit, podem destacar la Instrucció 1/2005 que regula el dret a rebre atenció religiosa en el medi penitenciari, un dels drets reconeguts a les comunitats jueves i islàmiques i a les esglésies protestants en l'Acord de cooperació del 1992. A través d'aquesta instrucció, la Generalitat estableix i regula els mecanismes per a organitzar l'assistència religiosa dels interns en centres penitenciaris catalans, fent extensiu aquest dret a altres tradicions religioses més enllà de les que compten amb un acord de cooperació signat amb l'Estat. El CICC té actualment un conveni, signat el 2006, amb el Departament de Justícia i el de la Vicepresidència en virtut del qual és l'entitat encarregada de proporcionar l'assistència religiosa islàmica als centres penitenciaris catalans.

Finalment, i possiblement com una de les actuacions més ambicioses de les plantejades per la DGAR des de la seva creació, hem de destacar l'aprovació el 2009 de la Llei de centres de culte, que suposa una regulació dels criteris i les condicions que han de complir els llocs de culte per a la consecució d'una llicència municipal d'obertura i ús de centres de culte (articles 8 i 9). Aquesta regulació omple el buit que hi havia en la normativa, i homogeneïtza les condicions necessàries per a l'obertura d'un centre de culte creant una llicència específica que en substitueix d'altres que es demanaven amb anterioritat (com la d'espectacles i la mediambiental, per exemple). El juliol del 2010 s'aprova el reglament de desplegament de la Llei en què s'estableixen les condicions mínimes que han de complir els centres de nova obertura,²³ alhora que els ja existents (que no estiguin dins de l'inventari de patrimoni cultural català) que no tinguin llicència municipal d'activitats disposen de cinc anys per a adaptar-se a la normativa.²⁴

3) Àmbit executiu. En tercer lloc, destaquem totes aquelles accions concretes desenvolupades per la Direcció General d'Afers Religiosos que suposen la vessant pràctica de la política i el discurs formulat amb altres tipus d'accions. Hem classificat les actuacions en quatre àmbits d'actuació diferenciats: accions de caràcter formatiu, com poden ser l'organització de cursos i jor-

23. Són mesures relatives a la seguretat de l'espai, l'aforament, la salubritat, l'accessibilitat i l'aïllament acústic del local.

24. El projecte contempla també l'obligatorietat de preveure l'ús religiós a les zones d'equipaments dels plans d'ordenament municipal, aspecte que ha despertat una major controvèrsia i que ja des de l'actual Govern es planteja eliminar.

nades de formació; iniciatives orientades a un major coneixement (i divulgació) de la diversitat religiosa existent a Catalunya; accions encaminades al finançament d'activitats organitzades per les comunitats religioses, i, finalment, l'elaboració de guies de recomanacions sobre la gestió de la diversitat religiosa en diferents àmbits.

D'una banda, entre les accions formatives hem de destacar l'organització i la promoció de cursos de llengua catalana per a líders religiosos. Des de l'any 2002, en col·laboració amb el Consorci per la Normalització Lingüística, s'han ofert cursos de català, a través del Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, per als imams i líders religiosos islàmics adherits o que participin en les activitats del CICC. Així mateix, la DGAR ha ofert diferents cursos sobre la diversitat religiosa de la població d'origen immigratori i la gestió del pluralisme religiós destinats a la formació del personal que treballa com a tècnic d'immigració a l'Administració catalana.

D'altra banda, la DGAR ha desenvolupat nombroses iniciatives destinades al coneixement —i a la divulgació d'aquest coneixement— sobre la diversitat religiosa a Catalunya. En aquest sentit, destaca l'elaboració del Mapa religiós de Catalunya —les dades actualitzades del qual s'han presentat amb una periodicitat aproximada de tres anys des de l'any 2004. En certa manera, és important prendre en consideració que l'any 2000 no existia cap recerca actualitzada, cap arxiu ni cap informe que pogués donar compte de les característiques del mapa religiós català ni que pogués assenyalar, encara que fos de manera aproximada, el nombre de llocs de culte de les minories religioses, la seva localització o qualsevol altra característica. Ignasi Garcia i Clavel —primer director de la Direcció General d'Afers Religiosos— va encarregar l'elaboració d'una base de dades sobre les minories religioses a Catalunya,²⁵ a part d'altres informes puntuals sobre comunitats religioses concretes, i la resta de directors generals han seguit recolzant aquesta tasca. Avui dia, per tant, es compta amb un coneixement aprofundit sobre el mapa religiós català, alhora que des de la DGAR s'han dut a terme nombrosos actes, publicacions i jornades encarregats de difondre aquest coneixement. També és important posar sobre la taula que s'han promogut diversos seminaris d'experts²⁶ i reunions amb professionals d'altres països per tal de recopilar informació i reflexionar sobre els temes principals de la gestió de la diversitat religiosa

25. La recerca fou encarregada al Dr. Joan Estruch, director del Grup de Recerca ISOR, de la Universitat Autònoma de Barcelona.

26. En aquest sentit, per exemple, es va promoure un seminari sobre imams amb experts de diversos països, el 28 de gener de 2003, que tenia com a objectiu aprendre i reflexionar sobre l'acció política del Govern català envers aquesta matèria.

—destaca, en aquest sentit, la jornada de debat sobre la implantació d'una assignatura de cultura religiosa a l'escola a diversos països i la posterior publicació dels resultats d'aquest encontre.

En tercer lloc, és rellevant destacar que des del 2004 la DGAR ha publicat diverses convocatòries públiques de subvencions a les quals poden optar les diferents comunitats religioses presents a Catalunya. D'una banda, es va crear una línia de subvenció per a la promoció d'activitats concretes organitzades des de les comunitats religioses. Les activitats susceptibles de rebre finançament són aquelles que estan orientades al foment de la relació entre entitats religioses i la societat catalana (cicles de conferències, trobades, xerrades, exposicions, activitats de diàleg interreligiós, etc.). De l'altra, s'obre una altra línia de subvenció que fomenta que el personal vinculat a entitats religioses pugui fer estudis superiors relacionats amb les religions i la laïcitat fora de Catalunya. El 2007 i el 2008 es va presentar una tercera línia de subvenció que promovia l'edició d'obres de temàtica relacionada amb les religions i/o amb la laïcitat. I l'any 2010, posteriorment a l'aprovació del reglament de desplegament de la Llei de centres de culte, es crea una nova línia de subvenció que té com a objectiu ajudar els centres de culte a adaptar-se als requeriments de la Llei. Així mateix, a part de les vies de finançament que hem assenyalat, hem de destacar també que existeixen subvencions per al funcionament de les entitats representatives o aquelles entitats que tinguin un conveni de col·laboració amb la Generalitat.

En quart i darrer lloc, dins de les accions portades a terme per la Direcció General d'Afers Religiosos, hem de fer referència a l'elaboració de les diferents guies de recomanacions sobre la gestió de la diversitat religiosa en diversos àmbits. Així, durant els darrers anys, la Generalitat ha publicat guies per al respecte a la diversitat religiosa en l'àmbit hospitalari (2005), l'àmbit funerari (2008), l'àmbit dels cementiris (2009), l'àmbit penitenciari (2010) i els centres educatius (2010). Aquestes guies estan dirigides al personal que treballa en aquestes institucions públiques i els proporciona informació sobre les pràctiques religioses habituals de les diferents tradicions religioses alhora que els dona consells sobre l'acomodació de la pràctica religiosa en el funcionament habitual de la institució. A part d'aquestes guies, que recullen les pràctiques i creences d'aquelles tradicions religioses amb una presència més destacada a Catalunya, la DGAR ha editat, en col·laboració amb el Departament de Salut, *La festa islàmica del sacrifici: Descripció i normativa sanitària* (2007) i un tríptic titulat «La festa islàmica del sacrifici. Sacrifici d'animals i consum de carn a Catalunya», que tracta específicament el ritual islàmic de sacrifici.

En definitiva, la Generalitat de Catalunya ha desenvolupat un programa ampli de gestió de la diversitat religiosa en el període comprès entre el 2003 i el 2010. Durant aquests anys, s'ha consolidat el model de gestió de la diversitat religiosa impulsat inicialment per Ignasi Garcia i Clavel —director entre els anys 2000 i 2003 de la Secretaria d'Afers Religiosos— i continuat per Montserrat Coll.²⁷ La institucionalització d'aquest model ha comportat, simultàniament i tal com hem ressenyat, la creació d'un nou marc de significat entorn del rol de la diversitat religiosa en la societat catalana, la generació d'un cos normatiu que orienta i guia les polítiques en aquesta àrea i l'embranchida de nombroses actuacions que han atorgat una rellevància major a aquesta àrea de govern.

APUNTS FINALS

Analitzar i comprendre les polítiques públiques en relació amb l'islam desenvolupades per la Generalitat de Catalunya obliga a posar l'accent en les particularitats del model de gestió català de la diversitat religiosa i en el rol clau que ha jugat la Direcció General d'Afers Religiosos en aquest context. Per concloure aquest capítol, per tant, és pertinent recalcar quins són aquells trets peculiars que diferencien el model català de gestió de l'islam d'altres models existents.

Així, d'una banda, si comparem el model de gestió de la Generalitat de Catalunya amb el de la resta de comunitats autònomes se'ns fa palès que, com ja hem esmentat, el Govern català és una excepció en aquest context. No hi ha cap més govern autonòmic que hagi institucionalitzat i sectorialitzat (Müller, 2000) la gestió política de la diversitat religiosa. La majoria de governs autonòmics aborden les qüestions relatives a les comunitats islàmiques sota l'epígraf de la gestió de la immigració i, per tant, el plantejament normatiu és summament deutor d'una òptica que privilegia les «polítiques d'integració» en detriment d'una política estructurada entorn dels drets de llibertat religiosa. El Govern català és l'únic que ha partit de la voluntat de desenvolupar un programa polític en matèria religiosa, desvinculat de la qüestió migratòria,²⁸ i dirigit a totes les comunitats religioses existents al país. En certa manera, per tant, des de Catalunya s'ha optat per promoure una gestió de l'islam

27. Montserrat Coll ha estat la directora general de la DGAR des del 2003 fins al 2010, a excepció d'un període de sis mesos en què el director general fou Jordi López Camps.

28. Òbviament la qüestió migratòria té un paper crucial en definir l'agenda i els «problemes» que cal tractar però, almenys formalment, el Govern català ha desvinculat ambdues qüestions.

no focalitzada en aquesta confessió sinó emmarcada dins del context de la gestió de la diversitat religiosa en general.

D'altra banda, però, si comparem el model de gestió desenvolupat a Catalunya en matèria de diversitat religiosa amb el programa de govern de qualsevol país europeu, es posa de manifest el fet que la manca de competències directes (o el solapament de funcions amb el Govern espanyol) han obligat el Govern de la Generalitat a buscar vies alternatives per a poder exercir una política efectiva en la matèria. En certa manera, durant la darrera dècada el Govern espanyol i el català han «competit» per esdevenir els actors principals en la definició del model de gestió de la diversitat religiosa. Una «competició» que, de vegades, ha derivat en espais de cooperació i, en d'altres, en la generació d'accions polítiques solapades o directament contradictòries (Griera, 2009). En aquest sentit, és important tenir en compte que les accions polítiques de la Generalitat de Catalunya en bona part han hagut de superar les limitacions d'un context de recursos legals i competencials escassos. L'aprovació de l'Estatut de Catalunya, amb la inclusió de l'article 161, esdevé, en certa manera, la culminació d'un procés polític de reclam de competències en aquesta matèria que s'havia iniciat l'any 2000.

És important, però, posar de manifest que, malgrat el caràcter innovador de l'aposta catalana per la gestió de la diversitat religiosa o les disputes competencials de la Generalitat amb el Govern estatal, el model català de gestió de la diversitat religiosa ha acabat reproduint algunes de les dinàmiques del «model espanyol» que inicialment es volien evitar. Així, per exemple, de la mateixa manera que succeeix a escala estatal, a Catalunya s'ha privilegiat la presència d'un organisme federatiu com a interlocutor privilegiat amb l'Administració. El Consell Islàmic i Cultural de Catalunya és una de les federacions d'entitats islàmiques més importants a casa nostra, però no és l'única i ni tan sols la que compta amb un major nombre de centres afiliats. La seva composició respon a un perfil d'entitats compostes per persones d'origen majoritàriament marroquí, fet que ha provocat que altres col·lectius islàmics es qüestionin la seva representativitat (Moreras, 2007).

Finalment, un altre element que cal tenir en compte és que abans de la creació de la Direcció General d'Afers Religiosos l'any 2000²⁹ la política en matèria de diversitat religiosa era pràcticament inexistents³⁰ a Catalunya i, per

29. Tal com hem esmentat, inicialment s'anomenà *Secretaria de Relació amb les Confessions Religioses* i el primer director en fou Ignasi Garcia i Clavel.

30. Prèviament, l'única acció política d'una certa importància en l'àmbit de la diversitat religiosa que havia portat a terme la Generalitat a Catalunya havia estat la signatura d'un conveni de col·laboració amb el Consell Evangèlic de Catalunya, el 21 de maig de 1998 (Griera, 2009).

tant, no hi havia un bagatge polític ni un saber fer sobre la qüestió que permetés orientar l'acció en aquesta àrea. Per aquest motiu, la creació de la Secretaria i bona part de les seves tasques durant aquesta dècada han anat encaminades a la definició gradual de «l'objecte de les polítiques», a l'aprenentatge sobre la idiosincràsia de l'àmbit d'acció³¹ i a la formalització i concreció de les regles de joc. Les funcions que s'atorgaren a la Secretaria inicialment foren de caràcter molt general³² i ha estat a través de la pràctica i el dia a dia que s'han concretat les prioritats i l'agenda de govern. Impulsar, a més, una cooperació amb altres organismes polítics catalans per coordinar les actuacions en matèria de salut, presons o educació entre altres àmbits ha estat, també, un repte crucial per al Govern català. No sempre la cooperació ha estat fluïda i, en moments determinats, fins i tot hi ha hagut actuacions contradictòries. I és que com posen de manifest Jobert i Müller (1987) el fet que aquesta —la gestió de la diversitat religiosa— sigui una àrea de govern relativament nova dificulta que existeixi una aproximació hegemònica basada en uns codis compartits. Quelcom que encara es fa més evident quan hom analitza les polítiques locals en matèria de diversitat religiosa i es fa palesa la varietat de respostes existents i la pluralitat d'aproximacions al tema. Ara bé, a pesar d'aquestes consideracions, si analitzem l'evolució del model català de gestió de la diversitat en la darrera dècada resulta plausible fer palès que la Generalitat de Catalunya ha aconseguit institucionalitzar i consolidar un programa de polítiques públiques en la matèria, així com ha atribuït legitimitat a la gestió en aquesta àrea.

En definitiva, podem afirmar que s'ha produït la creació d'un nou «sector» (Müller, 2000) de la política pública entorn de la gestió de la diversitat religiosa que previsiblement seguirà esdevenint un camp d'acció política en els propers anys.

31. És important assenyalar que tampoc no hi havia la figura del tècnic especialitzat en afers religiosos ni hi havia personal de l'Administració que tingués experiència en aquest camp, la qual cosa va obligar a cercar un equip completament nou fora de l'àmbit de l'Administració pública.

32. Les funcions que concretava el Decret 184/2000 eren les següents: a) atenció a les diferents entitats religioses establertes a Catalunya; b) aplicació dels acords del Govern amb els òrgans representatius i les diferents confessions religioses i vetllar pel seu compliment; c) exercici de la representació ordinària de la Generalitat davant les entitats religioses; d) elaboració d'estudis i informes en matèria d'afers religiosos; e) establiment i manteniment de relacions amb els responsables institucionals per a temes de l'àmbit religiós; f) exercici de qualsevol altra funció que sobre la matèria li encarregui el titular o el secretari general del Departament de la Presidència.

Bibliografia

- ALLIEVI, Stefano (2005). «How the immigrant has become Muslim: Public debates on Islam in Europe». *Revue Européenne des Migrations Internationales* [Poitiers], vol. 21, núm. 2, p. 135-163.
- ARIGITA, Elena (2006). «Representing islam in Spain: Muslim identities and the contestation of leadership». *The Muslim World* [Hartford], vol. 96, núm. 4 (octubre), p. 563-584.
- ASTOR, Avi (2009). *¡Mezquita no!: The origins of mosque opposition in Spain*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Ciències Polítiques i Socials. (GRITIM Working Papers; 3). També disponible en línia a: <<http://www.recercat.net/handle/2072/46734>>.
- CAROD-ROVIRA, Josep Lluís (2010). *Un model català de laïcitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència.
- DASSETTO, Felice; BASTENIER, Albert (1984). *L'islam transplanté: Vie et organisation des minorités musulmanes de Belgique*. Brussel·les: Editions EPO.
- DOMINGO, Andreu; GIL, Fernando (2006). «L'evolució recent de la població estrangera a Catalunya». A: LARIOS, María Jesús; NADAL, Mònica. *L'estat de la immigració a Catalunya: Anuari 2005*. Vol. I: *Anàlisi jurídica i sociodemogràfica*. Barcelona: Mediterrània, p. 183-222.
- ESTRUCH, J.; GÓMEZ, J.; GRIERA, M. M.; IGLESIAS, A. (2004). *Les altres religions: Minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània.
- GARRETA, Jordi (2000). *Els musulmans de Catalunya: Immigració i noves comunitats islàmiques*. Lleida: Pagès editors.
- (2002). «Inmigrantes musulmanes en una sociedad "laica". Procesos de creación, consolidación y retos de futuro de las mezquitas». *Papers. Revista de Sociologia*, núm. 66: *Sociologia de les migracions*, p. 249-268.
- GIL, Fernando; DOMINGO, Andreu (2007). «Estructura i dinàmica demogràfica de la població estrangera a Catalunya, canvis recents». A: LARIOS, María Jesús; NADAL, Mònica. *L'estat de la immigració a Catalunya: Anuari 2006*. Vol. I: *Anàlisi jurídica i sociodemogràfica*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill: Mediterrània, p. 223-253.
- GÓMEZ, Joan; GRIERA, Maria del Mar; IGLESIAS, Agustí (2005). «Immigració i diversitat religiosa: les novetats permanents». A: LARIOS, María Jesús; NADAL, Mònica. *La immigració a Catalunya avui: Anuari 2004*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill: Mediterrània.
- GRIERA, Maria del Mar (2009). *De la religió a les religions: Polítiques públiques i minories religioses a Catalunya*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia. Departament de Sociologia.
- GRIERA, Maria del Mar; GARCÍA-ROMERAL, Gloria (2009). «Immigració i comunitats religioses a Catalunya». A: VILADRICH, Mercè; ESTANYOL, Maria Josep; BLOMART, Alain (ed.). *Immigració, religions i societat*. Barcelona: PPU.
- HERNÁNDEZ-CARR, Aitor (2008). *Immigración y desafección política en el espacio local: el caso de Plataforma per Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia. [Memòria de màster]
- ISOR (2009). *Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*. Barcelona: Diputació de Barcelona. [Fet per encàrrec de la Direcció General d'Afers Religiosos. Generalitat de Catalunya. Informe inèdit]
- JOBERT, Bruno; MÜLLER, Pierre (1987). *L'État en action: Politiques publiques et corporatismes*. París: Presses Universitaires de France.
- KOENIG, Mathias (2005). «Incorporating Muslim migrants in Western nation states: A comparison of the United Kingdom, France and Germany». *Journal of International Migration and Integration*, vol. 6, p. 219-234.
- LAURENCE, Jonathan (2006). «Managing transnational Islam: Muslims and the state in Western Europe.» A: PARSONS, Craig; SMEEDING, Timothy (ed.). *Immigration and*

- the transformation of Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAUSSEN, Marcel (2005). «Making Muslim presence meaningful. Studies on Islam and mosques in Western Europe». *ASSR Working Paper Series* [Amsterdam], núm. 05/03 (maig).
- MORERAS, Jordi (1999). *Musulmanes en Barcelona: Espacios y dinámicas comunitarias*. Barcelona: CIDOB.
- (2002). «Limits and contradictions in the legal recognition of Muslims in Spain». A: SHADID, W.; KONINGSVELD, S. van (ed.). *Religious freedom and the neutrality of the state: The position of Islam in the European Union*. Lovaina: Peeters, p. 52-64.
- (2003). «¿Un islam en Cataluña o un islam catalán?». A: ROQUE, M. Àngels (ed.). *El islam plural*. Barcelona: Icaria, p. 335-351.
- (2007). *Els imams de Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- (2008a). «¿Conflictos por el reconocimiento? Las polémicas en torno a los oratorios musulmanes en Cataluña». A: PLANET, Ana Isabel; MORERAS, Jordi. *Islam e inmigración*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, p. 53-79.
- (2008b). *Musulmans a Catalunya: Radiografia d'un islam implantat*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània.
- (2009). *Una mesquita al barri: Conflicte, espai públic i inserció urbana dels oratoris musulmans a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- MÜLLER, Pierre (2000). «L'analyse cognitive des politiques publiques: vers une sociologie politique de l'action publique». *Revue Française de Science Politique* [París], núm. 50.
- OBSERVATORIO EUROPEO CONTRA EL RACISMO Y LA XENOFOBIA (2002). «Estudio del conflicto de la mezquita de Premià de Mar». Barcelona: Observatorio Europeo Contra el Racismo y la Xenofobia.
- PLANET, Ana Isabel (2008). «Islam e inmigración: elementos para un análisis y propuestas de gestión». A: PLANET, Ana Isabel; MORERAS, Jordi. *Islam e inmigración*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, p. 9-52.
- SHADID, W.; KONINGSVELD, S. van (2002). «The negative image of Islam and Muslims in the West: causes and solutions». A: SHADID, W.; KONINGSVELD, S. van (ed.). *Religious freedom and the neutrality of the state: The position of Islam in the European Union*. Lovaina: Peeters, p. 174-196.
- ZAPATA-BARRERO, Ricard; WITTE, Nynke de (2007). *Spanish report on migration and multiculturalism discourses*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Ciències Socials i Polítiques.